

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 360

Agrobiznes 2014

Problemy ekonomiczne i społeczne

Redaktorzy naukowi
Anna Olszańska
Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-458-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Romuald Jończy , Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszonyj) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich	11
Agnieszka Baer-Nawrocka , Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej	19
Katarzyna Kokoszka , Finansowanie UE dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – wsparcie dla rolnictwa czy rozwoju regionalnego?	28
Walenty Pocza , Wspólna waluta euro – potencjalne skutki jej wprowadzenia dla rolnictwa w Polsce	37
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , Struktura agrobiznesu w Polsce i jego znaczenie w gospodarce w kontekście integracji z UE	47
Józef Kania , System wiedzy i informacji rolniczej w rolnictwie polskim	55
Marek Wigier , Polityka rolna i zmiany strukturalne w rolnictwie polskim po akcesji do UE	63
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , Zróżnicowanie poziomu absorpcji funduszy unijnych w kujawsko-pomorskim w kontekście byłych granic zaborów	72
Ryszard Kata , Działalność banków w sferze obsługi finansowej agrobiznesu w Polsce	82
Jarosław Gołębiewski , Zmiany produktywności pracy w łańcuchu żywnościowym w Polsce	91
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Partycypacja pracownicza w przedsiębiorstwach agrobiznesu z perspektywy ustawodawstwa	99
Tomasz Pajewski , Wpływ funduszy unijnych na rozwój aktywów trwałych w polskim rolnictwie	108
Krzysztof Firlej , Źródła transferu wiedzy i technologii w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego	117
Grzegorz Spychalski , Wyzwania rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacyjnych	126
Barbara Gołębiewska , Przestrzenne zróżnicowanie powiązań rolnictwa z otoczeniem w latach 2004-2012	141
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Doskonalenie jakości zarządzania warunkiem konkurencyjności w agrobiznesie	151
Małgorzata Juchniewicz , Źródła przewagi konkurencyjnej gospodarstw rolniczych użytkujących zasoby własności rolnej Skarbu Państwa	158

Marta Domagalska-Grędyś , Procesy tworzenia grup producentów rolnych a koniunktura gospodarcza w Polsce (2000-2013).....	167
Iwona Kowalska , Wsparcie finansowe konkurencyjności sektora agrobiznesu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.....	178
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Ocena wykorzystania środków PROW 2007-2013 na ułatwianie startu młodym rolnikom	188
Danuta Kołodziejczyk , Infrastruktura w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin w Polsce.....	198
Anna Jankowska , Zmiany struktury gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej w Polsce na tle krajów EŚiW po ich akcesji do UE.....	208
Eugeniusz Niedzielski , Przekształcenia sektora państwowego w rolnictwie..	219
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Zmiany strukturalne w rolnictwie duoregionu Pomorze	227
Anna Bisaga , Instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy w rolnictwie na przykładzie badań w województwie opolskim	236
Alina Daniłowska , Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo	244
Katarzyna Żmija , Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przy wykorzystaniu środków Unii Europejskiej.....	253
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Rozwój przedsiębiorczości w świetle integracji z Unią Europejską na przykładzie gminy Lubicz.....	262
Aleksander Grzelak , Procesy odnowienia majątku w gospodarstwach rolnych w Polsce w świetle wyników rachunkowości rolnej (FADN)	273
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Ocena przebiegu i realizacji działań zawartych w I osi „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” PROW 2007-2013.....	281

Summaries

Romuald Jończy , Problem of unregistered definite emigration (suspended emigration) in the study of socio-economic processes in the rural areas ...	18
Agnieszka Baer-Nawrocka , Changes in the consumption of agri-food products and food self-sufficiency in the European Union.....	27
Katarzyna Kokoszka , Financing of EU for rural areas sustainable development – support for agriculture or for regional development?.....	36
Walenty Poczta , Euro, common currency – potential results of its introduction for agriculture in Poland.....	46
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , The structure of agribusiness in Poland and its importance in the economy in the context of the EU integration ...	54
Józef Kania , Agricultural knowledge and information system in Polish agriculture	62

Marek Wigier , Agricultural policy and structural changes in Polish agriculture after the accession to the EU	71
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , The variation in the absorption of EU funds in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the context of the former borders of the partitions	81
Ryszard Kata , The activities of banks in the area of financial services for agribusiness in Poland	90
Jarosław Gołębiewski , Changes of labor productivity in the food chain in Poland	98
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Employee participation in agricultural companies – a legislative perspective	107
Tomasz Pajewski , Impact of EU funds on development of fixed assets in Polish agriculture	116
Krzysztof Firlej , Transfer of knowledge and technology in enterprises of the food industry	125
Grzegorz Spychalski , Challenges of regional development in the context of globalization processes	140
Barbara Gołębiewska , Spatial diversity of combining agriculture with the environment in the years 2004-2012	150
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Improvement of management quality as a precondition of competitiveness in agricultural	157
Małgorzata Juchniewicz , Sources of competitive advantage of agricultural businesses using the Agricultural Property Resources of the State Treasury	166
Marta Domagalska-Grędyś , Process of creating agricultural producer groups and economic prosperity in Poland (2000-2013).....	177
Iwona Kowalska , Financial support of the agribusiness competitiveness as part of Rural Development Program	187
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Evaluation of the use of funds RDP 2007-2013 for setting up of young farmers.....	197
Danuta Kołodziejczyk , Infrastructure in social-economic development of gminas in Poland.....	207
Anna Jankowska , Changes in the structure of holdings taking into account the ESU in Poland in the background of the CEEC after the accession to the EU	218
Eugeniusz Niedzielski , Transformations of the state sector in agriculture.....	226
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Structural changes of the agriculture of the duoregion of Pomerania	235
Anna Bisaga , Institutional conditions of knowledge diffusion in agriculture on the basis of the research in the Opole Voivodeship	243
Alina Daniłowska , Public goods concept vs. agriculture	252

Katarzyna Źmija , The development of entrepreneurship in rural areas with the support of the European Union funds	261
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Entrepreneurship development of population of Lubicz commune in the light of integration with the European Union	272
Aleksander Grzelak , The processes of renewal of fixed assets in farms in Poland in the light of results of agricultural accountancy (FADN)	280
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Assessment of the process and implementation of activities in the first axis “Competitiveness Improvement of Agriculture and Forest Sector” between 2007-2013	289

Alina Daniłowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

KONCEPCJA DÓBR PUBLICZNYCH A ROLNICTWO

Streszczenie: Celem artykułu jest określenie implikacji zastosowania koncepcji dóbr publicznych jako jednej z niedoskonałości rynku do rolnictwa i potraktowania działalności rolniczej jako produkcji dóbr publicznych. Lista dóbr publicznych dostarczanych bezpośrednio lub pośrednio przez rolnictwo jest obszerna, a jej zawartość zależy od poziomu rozwoju gospodarczego i co z tego wynika, możliwości finansowego wspierania ich wytwarzania. W literaturze przedmiotu dobra publiczne dostarczane przez rolnictwo utożsamia się z efektami zewnętrznymi działalności rolniczej, jednak jest to podejście zbyt wąskie, gdyż część z nich może być efektem celowej działalności ukierunkowanej na ich wytworzenie. Uznanie szerokiego spektrum dóbr i usług za dobra publiczne o wysokim znaczeniu pociąga za sobą szereg konsekwencji dla określonych grup interesariuszy: obywateli – konsumentów tych dóbr i jednocześnie podatników, państwa jako organizacji, od której społeczeństwo oczekuje zabezpieczenia dostępu do nich, i producentów tych dóbr – rolników ponoszących koszty ich wytwarzania.

Słowa kluczowe: rolnictwo, dobra publiczne, efekty zewnętrzne.

DOI: 10.15611/pn.2014.360.26

1. Wstęp

Rolnictwo, poprzez swoje bliskie związki z naturą, jest postrzegane jako potencjalne źródło wielu dóbr publicznych. Celem artykułu jest określenie implikacji dla rolników i polityki rolnej zastosowania koncepcji dóbr publicznych jako jednej z niedoskonałości rynku do rolnictwa i potraktowania działalności rolniczej jako produkcji dóbr publicznych. W opracowaniu zostały postawione następujące zagadnienia: (i) powstanie koncepcji dóbr publicznych, (ii) identyfikacja dóbr publicznych produkowanych przez rolnictwo, (iii) określenie głównych obszarów problemowych uznania rolnictwa jako źródła dóbr publicznych.

Opracowanie ma charakter teoretyczny, w związku z czym podstawową metodą badawczą są studia literatury przedmiotu traktujące o koncepcji i istocie dóbr publicznych oraz zastosowaniu koncepcji dóbr publicznych do działalności rolniczej.

W tekście wykorzystano kluczowe publikacje wprowadzające koncepcję i określające istotę dóbr publicznych, publikacje dotyczące problemu dóbr publicznych wytwarzanych przez rolnictwo oraz raporty i ekspertyzy instytucji międzynarodowych: FAO i Unii Europejskiej.

2. Koncepcja i istota dóbr publicznych

Za prekursorów koncepcji dóbr publicznych uważani są ekonomiści zajmujący się problemami celu i zakresu wydatków państwa, a wśród nich szczególnie R. Musgrave, H. Bowen, a także ekonomiści zaliczeni do nurtu teorii dobrowolnej wymiany (*Voluntary Exchange Theorists*¹), jak K. Wicksell, A. De Viti de Marco, E. Lindahl, E. Sax. W swoich pracach zajmowali się dobrami indywidualnymi i społecznymi (wspólnymi), finansowaniem dóbr wspólnych, rozkładem podatków i kosztów czy prowadzeniem analizy ekonomii publicznej w kategoriach swobodnej wymiany. Samuelson [1954] wskazuje, że byli oni w swoim czasie nielicznymi ekonomistami nielekceważącymi problemu optymalnych wydatków publicznych. P. Samuelson w pierwszej połowie lat 50. XX wieku w dwóch artykułach wprowadził terminy „dobro prywatne” i „dobro publiczne”² oraz zdefiniował dobra publiczne na zasadzie przeciwstawienia do dóbr prywatnych, jak również wykazał niemożność zapewnienia przez mechanizm rynkowy optymalnego poziomu ich produkcji i wyznaczył warunek optymalizacji jako zrównanie marginalnego kosztu społecznego wytworzenia dobra z sumą krańcowych stóp substytucji wszystkich konsumentów tego dobra [Samuelson 1954; 1955].

Dobro prywatne, według Samuelsona [1955], to takie, że gdy podczas podziału pewnej ilości dobra jedna osoba otrzyma jednostkę dobra więcej, to inna otrzyma o jednostkę mniej. Wynika z tego, że konsumpcja całościowa równa się sumie konsumpcji indywidualnych konsumentów.

Dobro publiczne jest dostarczane każdej osobie niezależnie od tego, czy sprawia jej to satysfakcję, czy nie, bo to zależy od jej preferencji. Konsumpcja tego dobra przez każdego indywidualnego konsumenta równa się konsumpcji całościowej.

W ujęciu Samuelsona podstawowym kryterium podziału dóbr na prywatne i publiczne jest kryterium rywalizacji w konsumpcji. Należy podkreślić, że dobra publiczne nie powinny być kojarzone z dobrami dostarczonymi przez państwo czy pewną wspólnotę. Mogą być dostarczane przez podmioty o różnym charakterze, również całkowicie prywatne, byle był spełniony warunek braku rywalizacji w konsumpcji.

Wymienione artykuły spotkały się z dużym zainteresowaniem i zapoczątkowały szybki rozwój koncepcji dóbr publicznych. Zaczęto też podnosić problemy nadmiernej liczby konsumentów (*congestibility*) oraz możliwości wyłączenia z konsumpcji dobra (*excludability*) części konsumentów i implikacji tych zjawisk. W efekcie powstały różne klasyfikacje dóbr uwzględniające te kryteria. Davis i Whinston [1967] skupili się na braku rywalizacji w konsumpcji i rozpatrywali ekonomiczne cechy dóbr publicznych, przy których występuje: a) brak możliwości wyłączenia z kon-

¹ Tej nazwy użył wobec czterech wymienionych ekonomistów R. Musgrave [Dougherty 2003].

² Termin „dobra publiczne” (*public goods*) pojawia się w artykule z 1955 r., w artykule z 1954 r. Samuelson używa terminu „dobra konsumowane wspólnie” (*collective consumption goods*).

sumpcji, b) dóbr publicznych, w odniesieniu do których ma miejsce wyłączenie z konsumpcji, c) dóbr publicznych niemających czystej postaci, o nadmiernej liczbie konsumentów, w przypadku których występuje lub nie możliwość wyłączenia z konsumpcji.

Zwolennikiem konieczności zastosowania dwóch kryteriów do klasyfikacji dóbr był J. Head [1977]. Według niego dobro publiczne musiało spełniać warunek braku rywalizacji w konsumpcji i niemożności wyłączenia z konsumpcji. Ta klasyfikacja pozwala na uzyskanie czterech grup dóbr; oprócz dóbr publicznych wyróżnia się jeszcze dobra prywatne (możliwość wyłączenia z konsumpcji i rywalizacja), dobra klubowe (możliwość wyłączenia z konsumpcji i brak rywalizacji w konsumpcji), zasoby wspólne (brak możliwości wyłączenia z konsumpcji i rywalizacja w konsumpcji) [Jakubowski 2012].

Oprócz tych czterech grup J. Wilkin [2010] wprowadza grupę dóbr merytorycznych. Są to dobra o szczególnej wartości dla społeczeństwa, ale których dostarczanie może odbywać się zarówno drogą rynkową, jak i transferu, przykładem takiego dobra jest edukacja.

A. Randall [1983], krytykując terminy „dobro publiczne” i „wspólne zasoby”, zaproponował klasyfikację dóbr z wykorzystaniem kryteriów: rywalizacji w konsumpcji, możliwości wyłączenia z konsumpcji i liczby konsumentów (nadmiernej). W efekcie wyodrębnił dziewięć rodzajów dóbr. Cechą charakterystyczną tej klasyfikacji jest przypisanie rodzajom dóbr możliwości dostarczania optymalnych ilości i efektywnego określania cen.

Z kolei E. Romstad [2002] zmodyfikował propozycję Randalla poprzez wprowadzenie stopniowania: wysoki i niski stopień zarówno rywalizacji, jak i możliwości wyłączenia z konsumpcji. Pozwoliło to na zwrócenie uwagi, że wraz ze wzrostem możliwości wyłączenia z konsumpcji wzrasta prawdopodobieństwo efektywnej alokacji rynkowej i odwrotnie.

Cooper, Hart i Baldock [2009] sklasyfikowali dobra według trzech stopni ich upublicznienia: niski, średni i wysoki. W grupie o średnim stopniu oprócz dóbr klubowych wyróżnili dobra nieczysto publiczne (można je nazwać quasi-publicznymi), które charakteryzują się brakiem rywalizacji w konsumpcji i techniczną możliwością wykluczenia, ale po wysokim koszcie, co powoduje ryzyko nadmiernej liczby konsumentów. W grupie o wysokim stopniu upublicznienia wyróżnili tylko czyste dobra publiczne, tzn. takie, w odniesieniu do których, co prawda, wyłączenie z konsumpcji jest od strony technicznej niemożliwe i ma miejsce wysoki stopień braku rywalizacji w konsumpcji, ale może wystąpić problem zbyt dużej liczebności konsumentów. Przykładem quasi-dóbr publicznych jest krajobraz, natomiast czystych – stabilny klimat lub bioróżnorodność.

Jak wynika z powyższej analizy, można mówić o całym spektrum dóbr z różnym stopniem rywalizacji i możliwości wyłączenia z konsumpcji oraz nasileniem problemu liczby konsumentów zainteresowanych konsumpcją.

Współczesna ekonomia neoklasyczna traktuje dobra publiczne jako jedną z zawodności rynku, ponieważ w przypadku dóbr publicznych mechanizm rynkowy nie spełnia funkcji alokacyjnej³. Przyczyną jest niemożność wykluczenia z konsumpcji dobra publicznego. Powoduje to brak bodźców do zapłaty za takie dobro, co rodzi problem „jazdy na gapę” czy nadmiernej eksploatacji zasobów dobra. Brak wyrażanego na rynku popytu oznacza, że dobro publiczne nie ma ceny⁴. Stwarza to problem motywacji producentów takich dóbr do ich dostarczania. W tej sytuacji dobro może być dostarczane w zbyt małej ilości lub wręcz może nie być dostarczane zupełnie. Rozwiązania problemu zależą od charakteru dobra publicznego. Do powszechnie stosowanych narzędzi zaliczyć można patenty, prawa autorskie [Png, Lehman 2012] czy subsydia dla producentów oraz zobowiązanie się państwa do dostarczania całego szeregu takich dóbr, jak obrona narodowa czy zapewnienie porządku wewnętrznego. Z pomocą przychodzi też technologia, oferująca narzędzia dostarczania i kontroli wykorzystania tych dóbr [Png, Lehman 2012], ale wówczas przestają one spełniać kryterium niemożności wykluczenia z konsumpcji i w efekcie stają się dobrami klubowymi⁵.

3. Rolnictwo jako źródło dóbr publicznych

Do rozwoju zainteresowania dobrami publicznymi związanymi z rolnictwem w dużym stopniu przyczyniła się koncepcja zrównoważonego rozwoju, której istota sprowadza się do dążenia do takiego kształtowania rozwoju gospodarczego, który by nie pogorszył sytuacji przyszłych pokoleń. Koncepcja ta została opracowana przez Światową Komisję ds. Środowiska i Rozwoju, tzw. Komisję Brundtland⁶, i opublikowana w 1987 r. w formie raportu „Nasza wspólna przyszłość”. Tak więc idea dóbr publicznych związanych z naturą jest „względnie” nowa. Praktyczne implikacje tej koncepcji znalazły się w 4 dokumentach przyjętych na Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat środowiska i rozwoju (Światowy Szczyt Ziemi), która odbyła się z inicjatywy ONZ w 1992 r. w Rio de Janeiro⁷. Jednym z dokumentów była tzw. Agenda 21 – dokument programowy, który przedstawiał sposób opracowania

³ W przypadku dóbr prywatnych są one alokowane przez mechanizm cenowy; zakłada się przy tym, że konsumenci mogą wyrażać swój popyt na dane dobro w ramach posiadanej siły nabywczej i satysfakcji z konsumpcji, natomiast sprzedawcy organizują swoje czynniki produkcji w sposób, który pozwala im odpowiedzieć na popyt i narzucić opłatę za produkt. Jeżeli popyt spada lub podaż wzrasta, cena równowagi maleje, a w przeciwnym przypadku rośnie.

⁴ Problem metod i technik wyceny wartościowej nierynkowych elementów środowiska oraz pozytywnych i negatywnych efektów zewnętrznych jest poruszany np. w N. Hanley, C.L. Spash [1993] czy P. Jeżowski [2002].

⁵ Przykładem może być wprowadzenie telewizji kablowej.

⁶ Od nazwiska Przewodniczącej Komisji Gro Harlem Brundtland.

⁷ Pierwsza o zasięgu globalnym konferencja ONZ dotycząca środowiska odbyła się w 1972 r. w Sztokholmie. Deklaracja z tej konferencji wspierała szeroko ujęte cele polityki środowiskowej i przyczyniła się do znacznego wzrostu świadomości problemów środowiska.

i wdrażania programów zrównoważonego rozwoju w życie lokalne [<http://www.un.org/geninfo/bp/enviro>]. Na kolejnym szczycie, który odbył się w 2002 r. w Johannesburgu, oceniono efektywność wprowadzenia Agendy 21, opracowano również plan działania, przewidujący realizację celów związanych m.in. z redukcją biedy, czystą wodą, ze zrównoważonymi wzorcami produkcji i konsumpcji [<http://www.un.org/js/summit>].

W koncepcji zrównoważonego rozwoju ogromny nacisk kładzie się na środowisko naturalne i jego ochronę. Obszerną listę dóbr publicznych związanych z działaniami w ramach Agendy 21 prezentuje Raport Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) z 2002 r. (tab. 1).

Tabela 1. Działania ukierunkowane na dobra publiczne i ich zasięg

Wyszczególnienie	Zasięg oddziaływania
Zapewnienie stabilności ekosystemu	regionalny, globalny
Ochrona bioróżnorodności (leśnej, na obszarach suchych, rolniczej)	lokalny, regionalny, globalny
Przechwytywanie dwutlenku węgla	globalny
Ochrona dzikiej natury	lokalny, regionalny, globalny
Redukcja emisji gazów cieplarnianych z pożarów lasów	lokalny, regionalny, globalny
Ochrona zbiorników wodnych	lokalny, regionalny, globalny
Stabilność stosunków wodnych	lokalny, regionalny,

Źródło: Raport FAO, *The State of Food and Agriculture 2002*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome 2002.

Z uwagi na światowy charakter instytucji przygotowującej raport znalazły się w nim dobra publiczne o zasięgu globalnym lub co najmniej regionalnym (kontynenty lub znaczne ich części) i lokalnym. Powyższa lista wymienia dobra publiczne kluczowe dla przetrwania ludzkości. Oczywiście to, co jest ważne na szczeblu globalnym, jest też istotne na szczeblu regionalnym i lokalnym, aczkolwiek społeczności lokalne mogą traktować te dobra jako pewną oczywistość i skupiać się na tym, co dotyczy ich bezpośrednio. Dobra o zasięgu regionalnym i lokalnym decydują o warunkach i jakości życia na mniejszym obszarze. Niedostatek poszczególnych dóbr o zasięgu lokalnym będzie mniej lub bardziej dotkliwy dla danej społeczności lokalnej, natomiast nie wpłynie na sytuację innych społeczności. Przykładem jest np. krajobraz rolniczy lub lokalna tradycja. Na szczeblu regionalnym, takim jak Unia Europejska, wymienia się środowiskowe i społeczne dobra publiczne związane z rolnictwem. Te pierwsze obejmują takie dobra, jak: krajobraz rolniczy, bioróżnorodność, jakość i dostępność wody, funkcjonalność gleby, stabilność klimatu, jakość powietrza, odporność na powodzie i pożary, natomiast druga grupa zawiera: żywotność obszarów wiejskich, zapewnienie żywności, dobrostan i zdrowie zwierząt [Cooper, Hart, Baldock 2009]. Fröhling [2007], wychodząc z koncepcji zrównoważone-

go rozwoju, znacznie wzbogaca powyższą listę o odpowiednią ilość paszy, odnawialne zasoby i bioenergię, produkcję tlenu, regenerację wód gruntowych jako źródła wody pitnej, pracę i zatrudnienie na terenach wiejskich.

Wymienione dobra publiczne mogą być bezpośrednim lub pośrednim efektem produkcji rolniczej. W tabeli 2 podjęto próbę takiej kwalifikacji. Ma ona z pewnością charakter dyskusyjny, szczególnie w kontekście faktu, że rolnictwo produkuje nie tylko dobra publiczne o pozytywnym charakterze, ale też antydobra, jak np. zanieczyszczenie wód gruntowych nawozami sztucznymi.

Tabela 2. Dobra publiczne według charakteru związku z działalnością rolniczą

Dobra publiczne bezpośrednio związane z produkcją rolniczą	Dobra publiczne pośrednio związane z produkcją rolniczą
Rolniczy krajobraz	Poprawa stabilności klimatu
Siedlisko dla różnorodnych gatunków roślin i zwierząt	Wzrost bezpieczeństwa powodziowego
Zabezpieczenie przed pożarami	Jakość i dostępność wody
Ochrona rolniczej bioróżnorodności	Przechwytywanie i składowanie związków węgla
Bezpieczeństwo żywnościowe	Redukcja gazów cieplarnianych
Dobrostan zwierząt	Jakość powietrza
Odpowiednia ilość paszy	Zatrudnienie na terenach rolniczych
Funkcjonalność gleby	Rekreacyjne wartości wsi
Bioenergia	Stabilność stosunków wodnych

Źródło: opracowanie własne.

Specyfiką dóbr publicznych związanych z rolnictwem jest to, że mogą być one efektem zewnętrznym „normalnej” produkcji rolniczej lub efektem celowym. W literaturze przedmiotu dominuje utożsamianie dóbr publicznych dostarczanych przez rolnictwo z efektami zewnętrznymi działalności rolniczej, jednak jest to podejście zbyt wąskie, gdyż część z nich może być efektem celowej działalności ukierunkowanej na ich wytworzenie (produktem). Może on przybrać specyficzną formę powstrzymania się od określonej działalności.

4. Implikacje uznania dóbr publicznych za bezpośrednie i pośrednie efekty produkcji rolniczej

Rozróżnienie dóbr publicznych jako efektów zewnętrznych i produktów niesie za sobą określone konsekwencje zarówno teoretyczne, jak i praktyczne. Pierwsze odnoszą się do rozważań na temat działania mechanizmu alokacyjnego dóbr publicznych jako produktów i efektywności tej alokacji. Drugie wiążą się z problemem uwzględniania przez politykę rolną faktu dostarczania przez rolników dóbr publicz-

nych pozytywnych i negatywnych w formie zarówno produktów, jak i efektów zewnętrznych. W przypadku dóbr publicznych jako pozytywnego efektu zewnętrznego koszty ponoszone na produkcję rolniczą są jednocześnie kosztem wytworzenia dóbr publicznych, które są zwracane w ramach rynkowej sprzedaży dóbr rolniczych, będących celem podjętej przez rolnika działalności produkcyjnej. Nie oznacza to jednak, że nie należy podjąć działań rekompensujących pewną część tych kosztów z uwagi właśnie na znaczenie dóbr publicznych dla społeczności lokalnej czy szerszej. Społeczne korzyści w tym przypadku sprawiają, że optymalny poziom produkcji dobra, z którym wiąże się pozytywny efekt zewnętrzny, jest większy od wyznaczonego przez porównanie korzyści prywatnych z kosztami prywatnymi. Bodźcem do produkcji tych większej ilości dóbr, niż wynikałoby to z prywatnego rachunku kosztów i korzyści, mogą być dotacje i takie rozwiązanie jest szeroko stosowane w Unii Europejskiej. W przypadku negatywnych efektów zewnętrznych kwestią ważną jest ograniczanie wielkości tych efektów i rekompensowanie społeczeństwu negatywnych konsekwencji. Teoria podsuwa proste rozwiązanie, skłaniające producentów (tu rolników) do ograniczenia produkcji do społecznego optimum w formie podatków, opłat, zakazów, nakazów, ale te narzędzia w praktyce powodują różnorodne konsekwencje i praktyka ich zastosowania może być bardzo skomplikowana i wieloaspektowa.

Inną sytuacją jest natomiast celowe ukierunkowanie działalności rolników na produkcję określonych dóbr publicznych, czy to jako produktu podstawowego, czy efektu zewnętrznego, co może też polegać na zmianie technologii uprawy czy zmianie sposobu wykorzystania ziemi do wręcz zaprzestania produkcji rolniczej. Jak już wspomniano, nie istnieje rynek dóbr publicznych, na którym rolnicy mogliby je sprzedawać, w związku z tym społeczeństwo, zainteresowane produkcją tych dóbr, powinno rekompensować poniesione koszty i zapewnić pewną nadwyżkę. Nasuwa się tu pytanie, czy można potraktować społeczeństwo jak monopolistę, kupującego pożądanego dobro od „drobnych”, rozproszonych producentów.

Uznanie szerokiego, jak pokazano w poprzednim punkcie, spektrum dóbr i usług za dobra publiczne o wysokim znaczeniu pociąga za sobą szereg konsekwencji dla określonych grup interesariuszy. Są wśród nich obywatele (społeczeństwo), którzy z uwagi na wagę tych dóbr dla jakości życia chcieliby mieć do nich dostęp, a jednocześnie są podatnikami, jest państwo jako organizacja, od której społeczeństwo oczekuje zapewnienia dostępu do tych dóbr, i są ich producenci – głównie prywatne podmioty związane z produkcją rolniczą. Wprowadzenie koncepcji dóbr publicznych w praktyce powoduje wiele problemów organizacyjnych, ekonomicznych i politycznych. Szczególnie istotnymi wydają się problemy finansowe. Jak zauważa Olson [1965], pomimo wspólnego interesu wszystkich członków grupy (społeczeństwa) w uzyskaniu korzyści nie mają oni wspólnego interesu, żeby ponosić koszty dostarczenia tej korzyści (dobra). Każdy woli, żeby inni ponieśli cały koszt.

Środowiskowe dobra globalne z uwagi na ich wagę, a także specyfikę części dóbr publicznych związanych ze środowiskiem, w tym z rolnictwem, polegającą na

tym, że zaniechanie wysiłków w celu ich wytwarzania może doprowadzić do bezpowrotnej utraty pewnych dóbr, jak zmniejszenie królestwa roślin i zwierząt czy takich zmian w środowisku, których naprawa będzie bardzo kosztowna, trudna oraz długotrwała, są przedmiotem troski organizacji międzynarodowych o różnym charakterze, np. FAO czy Greenpeace. Określają one obszary i przyczyny niedostatecznej ich podaży. W krajach rozwijających się poważnym problemem jest brak środków finansowych mogących wesprzeć ich produkcję lub rozwiązać problem produkcji antydóbr, toteż organizacje międzynarodowe partycypują w kosztach wytwarzania dóbr publicznych lub działaniach zapobiegających produkcji antydóbr. Jednak środki finansowe są ograniczone, a celowość ich wydatkowania w odległych, „egzotycznych” krajach wymaga przekonania podatników w krajach bogatych. W zamożnej Unii Europejskiej lista dóbr publicznych związanych z rolnictwem, jak pokazano powyżej, jest znacznie bogatsza. Finansowanie ich dostarczania odbywa się w ramach różnych programów Wspólnej Polityki Rolnej lub funduszy strukturalnych. W produkcji tych dóbr upatruje się szansy zapewnienia rolnikom dodatkowych dochodów w stosunku do standardowej produkcji rolniczej. Jest to też szansa na uzyskanie korzyści ekonomicznych również przez innych mieszkańców obszarów wiejskich.

5. Zakończenie

Uwzględnienie faktu, że działalność rolnicza dostarcza nie tylko tradycyjnych produktów rolnych (żywności i surowców nieżywnościowych), ale również dóbr publicznych, stawia przed rolnictwem nowe możliwości oraz wyzwania. Jako producent dóbr publicznych rolnictwo ma prawo do ich „sprzedaży”. Powstają więc nowe perspektywy, ale również konieczność dostosowania się producentów rolnych, zdobycia nowych umiejętności, nowej wiedzy, rewizji poglądów i przyzwyczajajeń.

W sytuacji ograniczoności środków na każdym szczeblu pojawia się problem ich alokacji między „konkurujące” o nie dobra publiczne. Współczesne nurty ekonomii, a szczególnie teoria wyboru publicznego, mogą być szczególnie pomocne w zbadaniu mechanizmów alokacji i ich oceny. Pomimo pewnego konsensusu co do potrzeby finansowania tych dóbr z budżetu (czy to organizacji międzynarodowych, czy budżetu krajowego) kwestią otwartą pozostaje, poza konkurencyjnością celów, zakres pokrywania kosztów, skoro część dóbr ma charakter efektów zewnętrznych normalnej produkcji rolniczej, a także efektywność wydatkowania środków.

Literatura

- Cooper T., Hart K., Baldock D., 2009, *Provision of Public Goods through Agriculture in the European Union*, Institute for European Environmental Policy.
- Davis O.A., Whinston A.B., 1967, *On the distinction between private and public goods*, “American Economic Review”, vol. 57, no 2, s. 360-373.

- Dougherty K.L., 2003, *Public Goods theory from eighteenth century political philosophy to twentieth century economics*, "Public Choice", vol. 117, no 3-4, s. 239–253.
- Fröhling J., 2007, *Provision of Public Goods from a Sustainable EU Agriculture*, Conference Proceedings European Young Farmers Day, Brussels, 17 April 2007, <http://ec.europa.eu/agriculture/events/youngfarmers> (20.02.2014).
- Hanley N., Spash C.L., 2003, *Cost-Benefit Analysis and the Environment*, Edward Elgar.
- Head J.G., 1977, *Public goods: The polar case reconsidered economic record*, vol. 53, issue 2, s. 227-238.
<http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>.
http://www.un.org/jsummit/html/basic_info/basicinfo.html.
- Jakubowski M., 2012, *Dobra publiczne i dobra wspólne*, [w:] J. Wilkin (red.), *Teoria wyboru publicznego: główne nurty i zastosowania*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Jęzowski P. (red.), 2002, *Zarządzanie w sektorze publicznym. Rozwój zrównoważony. Metody wyceny*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
- Olson M., 1965, *The logic of collective action*, Harvard University Press, Cambridge.
- Png I., Lehman D., 2007, *Managerial Economics*, Blackwell Publishing.
- Randall A., 1983, *The problem of market failure*, "Natural Resources Journal", vol. 23, s. 131-148.
- Raport FAO, The State of Food and Agriculture 2002, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome 2002.
- Romstad E., 2002, *Policies for Promoting Public Goods in Agriculture*, Xth EAAE Congress Exploring Diversity in the European Agri-Food System, Zaragoza 28-31 August 2002, <http://agecon.lib.umn.edu> (19.02.2014).
- Samuelson P.A., 1955, *Diagrammatic exposition of a theory of public expenditure*, "The Review of Economics and Statistics", vol. 37, no. 4, s. 350-356.
- Samuelson P.A., 1954, *The pure theory of public expenditure*, "The Review of Economics and Statistics", vol. 36, no. 4, s. 387-389.
- Wilkin J., 2010, *Dobra dostarczane przez rolnictwo w świetle teorii dóbr publicznych*, [w:] J. Wilkin (red.), *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, IRWsiR, Warszawa.

PUBLIC GOODS CONCEPT VS. AGRICULTURE

Summary: The aim of the paper is to evaluate the application of public goods concept to agriculture and consideration of agricultural production as production of public goods. The list of the particular explicate or implicate public goods connected with agriculture is long. Its length depends on the level of development and the richness of the country or region where the goods are produced. In literature public goods connected to agriculture are generally treated as externalities of agricultural typical production but this view is too narrow because nowadays they can be just an intentional product. Many stakeholders are involved in the issues of public goods, like society, state, and agricultural producers who pay the costs of their production.

Keywords: agriculture, public goods, externalities.